

BİLİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE*

Doç.Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN**

Türkçe'nin bilim dili olup olmadığı konusundaki tartışma, "bir dilin, bilim dili olup olmamasının hangi ölçülere göre belirlendiği" sorusunu sordurur. "Türkçe'nin bilim dili olamayacağı" şeklindeki iddia ise, şu üç anlamı içinde taşımaktadır:

1- Türkçe bilim dili olmadığı için ülkemizde Türkçe'yle bilim, felsefe ve tefekkür yapılamaz. Bir dille bilim yapmak, o dille düşünmeye ve o dille eğitim yapmaya bağlıdır. Hangi dille bilim yapılacaksa, o dille de eğitim yapılmalıdır.

2- Türkçe'yle bilim yapılamacağına göre, ülkemizin kültür ve medeniyet mücadelesinde başarılı olması mümkün değildir. Bu durumda, kalıcı, güçlü bir kültür ve medeniyet oluşturulamaz. Çünkü kültür ve medeniyet bilim ve felsefeye bağlıdır. Bilim ve felsefe ise bir dile ihtiyaç gösterir. Türkçe bu ihtiyacımıza cevap verememektedir.

3- Türkçe eğitim yapan bütün kurumlar, dildeki yetersizlikten ötürü, bilim yapmaya uygun olmadıkları için sadece nakilciliğe dayalı öğretim yapmaktadırlar. Böylece, özellikle üniversitelerin varlık sebebi de tehlikeye girmektedir.

Acaba bir dil, bilim dili olabilmek için hangi vasıflara sahip olmalıdır? Bize göre, bir dille bilim yapabilmenin en önemli şartlarını şu şekilde belirlemek mümkündür:

1- Bir dilin (sözkonusu olan sembolik ya da bir üst dil değil, doğal dildir) bilim dili olabilmesi için öncelikle o dilin eğitim-öğretim dili olması gerekir.

2- Dil, soyut düşünüşe yatkın olmalı ve varlığa nüfuz etmede zengin çağrışımlar uyandıran kelimelere sahip olmalıdır.

3- İnsan zihninin düşünmesine elverişli olmalı ve düşüncüyü ifade edişte zorlanmamalıdır.

4- Gelişmeye, zenginleşmeye uygun olmalı ve bilim ve teknoloji alanındaki yeniliklere karşılıklar üretebilmelidir.

* 13.05.1997 tarihinde Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünce düzenlenen "Bilim Dili Olarak Türkçe" konulu panele bildiri olarak sunulmuştur.

** Atatürk Üniversitesi KKEF. Felsefe Grubu Eğitimi Bölüm Başkanı

5- Bilim ve tefekkür yapabilecek bir terminolojiye sahip olmalı ve bu terminoloji kendini yenileyebilmelidir.

Söz konusu ettiğim hususlar açısından Türkçe'nin bazı sorunları olduğu açıktır. Sözelimi, Nermi Uygur'un Türkçe ile Almanca arasında yaptığı bir karşılaştırmaya göre Türkçe'nin sözcük mantığı somuttur. Türkçe, soyut anlamları somut kelimeler kullanarak dile getirir¹. Bu anlamda olmak üzere, soyut anlamlara karşılık gelen kavramları ifade eden kelimeleri açısından Türkçe zengin bir dil değildir. Ama yine aynı araştırmaya göre Türkçe, sözcük yapımı açısından zengin bir dildir. Yani, Türkçe kavram üretmeye uygundur². Kavram üretmeye uygun olan bir dil, varlığa nüfûz etmeye ve varlıklar arasındaki ilişkileri belirlemeye de uygun olmalıdır. Yapısı bakımından da son derece mükemmel bir dil olan Türkçe'nin sorunu, geliştirilip zenginleştirilmemiş bir dil oluşunda aranmalıdır. Bir bakıma Türkçe'nin bilim ve felsefe dili olmak bakımından, bugün içinde bulunduğu bazı güçlükler, Türkçe'nin kendi mahiyetinden değil, Türkçe'yi kullananlardan ve dış etkilere kaynaklanmaktadır.

Türkçe'nin içinde bulunduğu güçlüklerin nedenlerini de şu üç maddede toplamak mümkündür.

- 1) Dilimiz için trajik bir tarihi geçmiş vardır.
- 2) Yabancı dille eğitime aşırı istek ve düşkünlük.
- 3) Türkçeleştirme adına yapılan çalışmaların dili kısırlaştırması.

Bir dil, tarih içerisinde gelişip zenginleşir. Bu zenginleşmeye, karşılaşılan farklı kültür ve medeniyetlerle olan temaslar önemli etkilere bulunur. Ancak, farklı kültür ve medeniyetler karşısında, olumsuz bir biçimde etkilenmemek konusunda da bir bilince sahip olunmalıdır. Nitekim dilimizin tarihinde, dilimizi bozucu etkilerin olmadığını söylemek mümkün değildir.

Türklerin İslâm kültür ve medeniyeti içine girmeleriyle birlikte, bilim dili olarak Arapça'nın tercih edilmesi, Türkçe'ye Arapça ve Farsça kelimelerin girmesi, Türkçe'nin gelişmesini engellemiştir. Türkçe'nin yabancı kelimeler karşısında korunmak istenmesine dair bazı tedbirler alınmasına rağmen ve Türkçe eserlerle birlikte Türkçe'nin üstün bir dil olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapılmasına rağmen, bilhassa edebiyat ve bilim dili olarak Türkçe'nin ön plâna

¹ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s.47.

² A.g.e., s.48.

çıkartılmayışı, dilimizi olumsuz yönde etkilemiştir. Karamanoğlu Mehmet Bey'in çabası, Kutadgu Bilig'teki saf Türkçe, Ali Şîr Nevaî'nin "Muhâkemetü'l Lûgateyn" adlı eseri bu anlamda Türkçe'ye en büyük hizmetler olarak gösterilebilir. Ne var ki, bu çabalar yeterli olmamıştır. Sözgelimi 14.asırdaki Türkçe'nin durumunu Aşık Paşa şöyle tasvir ediyor:

Türk diline kimseler bakmaz idi.
Türlere hergiz gönül akmaz idi.
Türk dahi bilmez idi ol dilleri.
İnce yolu ol ulu menzilleri³.

Cumhuriyet dönemine kadar dilimize girmiş olan Arapça ve Farsça kelimeler, dili sadeleştirme çalışmaları ile büyük oranda temizlenmiştir. Ancak bu durum, iki olumsuzluğa neden olmuştur. Bunlardan birincisi dilde kısırlaşma, diğeri de Arapça ve Farsça kelimelerin yerini Fransızca ve İngilizce kelimelerin almış olmasıdır. Bir Türk, Arapça ve Farsça kelimelerle düşünemediği ve onun zihninde yabancı kelimeler hiçbir çağrışım yaptırmadığı için İngilizce ve Fransızca kelimelerle de düşünmesi mümkün değildir. Çünkü dil ile düşünce arasındaki ilişki, dilsiz düşünmenin olamayacağını ve bilim ve felsefe yapmaya uygun bir düşünce faaliyetinin ancak anadiliyle düşünülduğünde mümkün olacağını göstermektedir. Bilimin, felsefenin, teknolojinin gelişmesine hizmet edecek dil, ancak zengin bir ana dil olabilir. Yabancı kelimelerle, üst seviyede bir düşünüş gerçekleştirilemez. Yabancı kelimeler, "bir dilde yama gibidirler. Varlığa nüfûz etmede yama kelimeler yol gösterici nitelik taşımaz"⁴. Yeni kavramları ifade edecek kelimeleri, dilin kurallarına göre üretmek gerekir. Başka dillerden kelime alınması, "bir zihin tembelligidir"⁵. Bundan dolayıdır ki, "derin düşünmeyi sağlamak, bilim ve terminolojiye katkılarda bulunabilmek için bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesinde zaruret vardır"⁶. Çünkü bilim ve felsefeye ait terminoloji yabancı kelimelerden meydana gelirse, bu kelimeler zengin çağrışımlar yaptıramayacağı için bu tür terminolojinin düşünmeye olumlu bir katkısının olabileceğini söylemek te pek mümkün değildir.

³ Nesrin Feyzioglu, **Garib-Nâme Üzerinde Bir İnceleme**, Erzurum: Basılmamış Doktora Tezi, 1996, s.126.

⁴ Necati Öner, "Dille İlgili Bazı Sorunlarımız", **Felsefe Yolunda Düşünceler**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1995, s.172.

⁵ A.g.m., s.172.

⁶ A.g.m., s.176.

Ancak bilim ve felsefeye ait kelimelerin Türkçeleştirilmesini tek çıkar yol olarak görmemek gerekir. Önemli olan, derin düşünme neticesinde ulaşılan kavramları Türkçe ifade edebilmektir. Eğer düşünmezseniz, icatlar yapmazsanız, felsefede yeni kavramlar icad edemezseniz, bilim ve felsefeye ait kavramları Türkçeleştirmekle de bir yere varamazsınız. Yeni kelimeler üretmek, bilim ve teknolojiye ortaya konulacak başarılarla bağlıdır. Sözelimi bir kağının bütün elemanlarının adı Türkçe'dir. Ama bir otomobilin hemen hemen hiçbir parçasının adı Türkçe değildir. Öyleyse dili zenginleştirmek ve bir dili bilim ve felsefe yapabilecek bir dil konumuna yükseltmek kültür ve medeniyete katkıda bulunan ürünleri ortaya çıkarmaya da bağlıdır.

İnsan, zorunlu olarak varlığa yönelir. Bu yönelme ve varlık üzerine yoğunlaşma bilim ve felsefe yapmanın da şartıdır. Varlığa nüfuz edemeyen ve varlıklar arasındaki ilişkileri ifade edemeyen bir zihin, bilim ve felsefe yapmaktan da uzaktır. Ancak varlık, dil ile ifade edilir. Çünkü M.Heidegger'in de dediği gibi, "dil varlığın evidir" Yunus Emre de, "dil hikmetin yoludur" diyor. Yani varlık kendini dilde gösterir ve hikmete, varlığı ne ise o olması bakımından bilerek ulaşılır. Çünkü varlığı bilmek, onu dile getirmektir. Varlığı, ne ise o olması bakımından dile getirmek, dilin imkânlarına bağlıdır. Bu anlamda dil, varlığın aynasıdır. Hatta varlık tamamen dilde anlam kazandığı için dile getirebildiğim şey var ve anlamlı olacak, dile getiremediğim ise anlamsız kalacaktır. Belki de bu anlamda, dile getiremediğim şey de, düşünmediğim ve benim için bir "X" olan olacaktır. Dolayısıyla dilimin sınırı hem dünyanın hem de düşüncemin sınırı durumunda kalacaktır.

Dil ile varlık arasındaki ilişki düşünce vasıtasıyla gerçekleşir. Ama düşünce de dile bağlı olarak gelişir. Ancak bu bağlılık tek yönlü olamaz. Çünkü dil de düşünceye bağlı olarak zenginleşir. Biz kavramlarla düşünürüz, düşündüklerimizi de kelimelerle ifade ederiz. Düşünme ufkumuz dilimizin ufkuyla, dilimizin ufkuda düşünme ufkumuzla doğru orantılı olarak gelişir. Böylece de dil, düşünceyi somutlaştırdığımız bir alan, Aristoteles'in ifadesiyle, düşüncenin bir formu ya da elbisesi olur. Öyleyse dil, felsefe ve bilim yapmanın, tabiatın, bütünüyle varlığın anahtarıdır. Bu bakımdan dili zenginleştirmek düşünceyi zenginleştirmek, düşünceyi zenginleştirmek de dili zenginleştirmektir. Demek ki dil, insanın bilim ve felsefe yapmasını ve kültür ve medeniyet

oluşturmasını sağlayan en önemli vasıttır. Çünkü bütün kültür ve medeniyetlerin kaynağında bilim ve felsefe, bilim ve felsefelerin de dayandığı kavramlar vardır.

Dil, sadece felsefe ve bilim yapmak ya da kültür ve medeniyet oluşturmak gibi bir fonksiyona sahip değildir. Dil aracılığıyla elde edilen bilgi, görgü, yetenek ve deneyimlerin nesilden nesile aktarılarak biriktirilmesi de sağlar. Dil, sadece oluşturmaz, oluşturulanların devamlılığını da sağlar. Tarih içerisinde sağlanan birikimden faydalanmak, ancak dil sayesinde olur.

Bir toplumun dili ne kadar zenginse, o toplumun birikimi ve kültürü de o oranda zengindir. Kültür, bilim, felsefe ve sanat alanlarında bir kesiklik oluyorsa, bunun nedeni, büyük ölçüde dildeki kesikliktir. Dildeki kesiklik, bireyin kendi toplumunun birikimini öğrenmesini engeller. Ve bir birey kendi kültürünü sadece anadiliyle öğrenir, ana diliyle felsefe ve bilim yapar, anadiliyle medeniyete katkıda bulunabilir. Her birey, içinde yaşadığı toplumun şahsiyetine sahiptir ve toplumun dili ile o dili konuşan bireylerin şahsiyetleri arasında bir ilişki vardır. Çünkü kavramları dile getirdiğimiz kelimelerin bir şahsiyeti vardır ve bu şahsiyet, kelimelerin vücut bulduğu toplumun da şahsiyetidir. Zihnimize ve şahsiyetimize yabancı olan ve bizde hiçbir çağrışım yaptırmayan kavramları bize sunan yabancı dille eğitimi savunmak mümkün değildir. Ayrıca yabancı dille eğitim milli hafızanın zayıflamasına, zamanla yok olmasına, dilin kısırlaşmasına ve kültürel bir bozulmaya da neden olabilmektedir. Yabancı dille eğitime duyulan istek, ana dilimizin gelişmesini engellediği gibi bilgi üretme ve düşünme imkânını da yoketmektedir. Zaten yabancı dille eğitimi savunmak, Türkçe ile bilim ve felsefe yapılamayacağını söylemek, Türkiye'deki bilimsel hayatı bir yabancı dile endekslemek bundan sonra hiçbir bilim adamı ve filozofumuzun yetişmeyeceğini ve Türkiye'deki bilimsel hayatın medeniyete hiçbir katkısının olamayacağını söylemekten başka bir şey değildir.

Bir insanın kendi anadilinin dışında başka bir dili öğrenmesinin avantajları ortadadır. Özellikle küreselleşen sınırların ortadan kalkmaya yüz tuttuğu ve küçük bir köy görünümüne ulaşan dünyamızda başkalarına kendimizi anlatabilmenin ve onları tanıyabilmenin büyük bir önem kazandığını görüyoruz. Bu bakımdan bir yabancı dil öğrenmek, her bakımdan büyük bir öneme sahiptir ve zorunluluk arz etmektedir. Ancak yabancı dil eğitimi ile yabancı dille eğitimi birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü yabancı dille eğitim yapan kurumların ana diliyle düşünemeyen insanlar yetiştirmesinden ötürü, kültürümüze ve bilim dünyamıza

katkıları olabileceğini düşünmek pek mümkün görünmemektedir. Zira bir toplumun dili, o toplumun dünya görüşüne etki etmektedir. Whorf'un kültürler arası mukayeselerden çıkardığı "farklı diller konuşan cemaatlerin gerçeği farklı şekillerde düşündüklerine dair tez" desteklenmektedir⁷. Bu tez, düşünmenin ve bilim yapmanın ancak anadille mümkün olabileceğinin bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır.

Türkçe'nin zenginleşmesini engelleyen hususlardan birisi de, dilde sadeleştirme adına yapılan faaliyetlerin dili kısırlaştırıcı bir sonucu da ortaya çıkarmış olmasıdır.

Her dilde başka dillerden kelime vardır. Her dilin kendine göre bir ses düzeni ve musikisi olduğu için başka dillerden alınan kelimeler eğer o dilin musikisini kazandıysa ve artık o dile yerleşmişse bu tür kelimelerin sadeleştirme adına atılması oldukça yanlıştır. Türkçeyi sadeleştirme adına bu tür yanlışlıkların yapılmış olması başta konuşma dili olmak üzere terminolojimizi de oldukça zayıflatmıştır. Sözelimi tarif kelimesi Arapçadır. Fransızlar bu kelimeyi kullandıkları gibi kendi dil kurallarına göre tarifaire, tarifer, tarifier, tarification gibi kelimeler de üretmişler ve dillerini zenginleştirme yoluna gitmişlerdir. Bizde ise bu faaliyetin tam tersi gerçekleşmiştir. Meselâ, aralarında bazı anlam farkları bulunan şeref, haysiyet, gurur, izzet-i nefis gibi kelimeler Türkçe olmadıkları için atılıp, bunların yerine onur kelimesi kullanılmaya çalışılmıştır. Dört kelime yerine bir kelimeyle düşünmenin ve konuşmanın ne derece kısır bir düşünme ve konuşma olduğu açıktır. Ayrıca sözkonusu kelimelerin anlam zenginliğine ve aralarındaki anlam farkına sadece bir kelimenin sahip olması mümkün değildir. Bir dilin sadeleştirilmesi, millileşmesi o dilin kısırlaştırılması anlamına gelmemelidir. Aksi takdirde, bilimsel bir dil oluşturmak bir yana, günlük ilişkileri bile ifade edecek bir dile sahip olunamaz.

Öyle görülüyor ki, Türkçe'nin bilim dili olmak açısından önemli sorunları vardır. Ama en önemli sorun, bir dil bilincine sahip olamayışımızdır. Türkçenin bilim dili olmasını ve gelişmesini engelleyen hususlar ortadan kaldırıldığı takdirde ve milli bir dil bilincine sahip olduğunda dünyaya şimdilik teğet dokunan dilimiz varlığın merkezine nüfûz edebilecektir.

⁷ David Krech ve diğerleri, **Cemiyet İçinde Fert II.Cilt**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, II.Baskı, s.45.